

## ПРИНЦИПИ МІЖНАРОДНИХ КОМЕРЦІЙНИХ ДОГОВОРІВ: СУЧАСНІ УЯВЛЕННЯ ЩОДО ЗМІСТУ І ЗАСТОСУВАННЯ

*Статья посвящена рассмотрению вопросов, которые касаются правового регулирования договорных обязательств участников внешнеэкономических отношений. Исследованы современные представления про доктринальное и нормативно-правовое определение понятия "международный коммерческий договор". Сделан вывод о том, что разнообразие международной торговой практики вызвало необходимость создания свода правил, который предоставил бы возможность их широкого применения в договорной практике участниками международной торговли.*

*The article is devoted to the examination of the questions connected with the legal regulation of participants' of international economic relations contract obligations. A modern imaginations as per doctrinal and legal determination of concept "international commercial contract" are defined. The conclusion, that variety of international commercial practice defiant a necessity of creating a code of rules to present to the participants' of international economic relations possibility of its wide application in contractual practice is made.*

Правове регулювання договірних зобов'язань посідає особливе місце у міжнародному приватному праві. Таке твердження зумовлено роллю та значенням приватноправових відносин з участю іноземних партнерів.

Отже, суттєвою рисою зовнішньоекономічних відносин слід визнавати поєднання в єдину систему різноманітних за своєю суб'єктною структурою відносин, які обумовлюють застосування різноманітних методів і засобів їх правової регламентації.

Вищезазначене дає можливість виокремити такі суттєві риси правового регулювання зовнішньоекономічних відносин [1, с. 367-368]: по-перше, "тесное взаимодействие правовых норм различной системной принадлежности, т. е. норм международного и национального права"; по-друге, "взаимодействие норм различной отраслевой принадлежности национального права"; по-третє, "широкое распространение форм так называемого негосударственного регулирования. Главной формой такого регулирования являются "контрактные условия": заключая сделку, стороны свободны в установлении взаимных прав и обязанностей по сделке. Однако эта

свобода не беспредельна. Она ограничивается, во-первых, нормами публичного права, во-вторых, общей диспозитивностью гражданского права ("что не запрещено, то разрешено"), в-третьих, императивными нормами гражданского права".

Отже, сторони договору можуть визначити право, яке буде застосовуватись до регулювання відносин, що виникатимуть з факту укладення ними цього договору. Звернемо увагу на те, що застосування принципу *lex voluntatis* щодо визначення застосовуваного права дістав свого закріплення в міжнародних угодах, які було укладено за участі України в рамках СНД. Так, в Угоді про порядок вирішення спорів, пов'язаних із здійсненням господарської діяльності 1992 р. [2], встановлено, що права та обов'язки сторін за угодою визначаються за законодавством місця його здійснення, якщо інше не передбачено угодою сторін [3, п. е) ст. 11].

Положення аналогічного змісту закріплено і в Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах 1993 р. [4] у статті 41 [5]. На перший погляд може вдаватися, що держави надають принципу *lex voluntatis* другорядного значення. "Однако главный смысловой акцент лежит на второй части коллизионной привязки: "если иное не установлено соглашением сторон. Именно это правило, – на думку Г. К. Дмитрієвої, – является генеральной привязкой, имеющей приоритетное, преимущественное применение" [1, с. 379].

У міжнародному приватному праві принцип *lex voluntatis* в обранні права, яке буде застосовуватись до регулювання їх відносин – *lex causae*, відіграє значну роль. У цьому випадку, на думку Г. К. Дмитрієвої, "обязательственный статут выполняет функцию особой коллизионной привязки: *lex causae*, т. е. закон страны, регулирующий существо отношения" [1, с. 377]. Але дослідженню підлягає, "прежде всего, как указанный принцип действует в так называемых внешнеэкономических договорах. Рассматривая этот вопрос в практической плоскости, мы имеем в виду – зауважує А. С. Довгерт, – международные коммерческие соглашения (контракты). Термин "международные коммерческие договоры" тут употребляется в значении, которое подчеркнуто в Преамбуле "Принципов" международных коммерческих договоров" [6, с. 413]. Йдеться про документ, що було розроблено Римським інститутом уніфікації приватного права в 1994 р., – "Принципы международных коммерческих договоров (принципы УНИДРУА)" [7], який набув широкого визнання в практиці.

"Концепция коммерческого договора, закреплена в "Принципах УНИДРУА", – і на думку А. С. Комарова, – охватывает не только предпринимательские соглашения на поставку и обмен товарами или услугами, а и на иные типы экономических соглашений такие как: инвестиционные и/или концессионные соглашения, договоры о предоставлении профессиональных услуг и др. " [8, с. 2; 9].

У наукових дослідженнях, які були оприлюднені, неодноразово зверталась увага на необхідність уточнення визначення поняття "зовнішньоекономічний правочин". Це слід пояснювати наявністю відповідних положень у чинних універсальних міжнародних угодах [10], а також і в національних законодавствах окремих держав.

Так, Н. І Маришева аналізує з цього приводу точки зору М. М. Богуславського [11, с. 293], Г. К. Дмитрієвої [12, с. 171], В. П. Звекова [13, с. 276], І. С. Зикіна [14, с. 72] і робить висновок: "Ряд авторов (И. С. Зыкин, М. М. Богуславский, В. П. Звеков и др.) склоняются к более общему определению, согласно которому под внешнеэкономическими сделками понимаются совершаемые в ходе осуществления предпринимательской деятельности договоры между лицами, коммерческие предприятия которых находятся в разных государствах" [15, с. 136].

Щодо відмінності змісту термінів "зовнішньоекономічний правочин" і "міжнародний комерційний договір" деякі науковці дотримуються такої думки: "Оба термина равнозначны, хотя некоторое оценочное различие существует. "Внеэкономическая сделка" выражает позицию одного государства: участие России, ее граждан, юридических лиц в международных экономических связях является их внешнеэкономической деятельностью, которая осуществляется в виде внешнеэкономических сделок. Та же деятельность с позиции двух или более государств будет международной хозяйственной деятельностью, а сделки, ее опосредующие, – международными коммерческими сделками. Если сделка международная (внеэкономическая), то она связана с правом разных государств и возникает проблема выбора права одного из них, нормы которого должны быть применены" [1, с. 357].

Г. К. Дмитрієва зазначає з цього приводу: "в настоящее время при определении внешнеторговой сделки следует обратиться к Федеральному закону о государственном регулировании внешнеторговой деятельности от 13 октября 1995 г. В нем нет определения сделки, – зауважує вона, – но дается определение внешнеторговой деятельности: это – предпринимательская деятельность в области

международного обмена товарами, работами, услугами, информацией, результатами интеллектуальной деятельности, в том числе исключительными правами на них (интеллектуальная собственность). Отсюда, – на її думку, – внешнеторговая сделка – это сделка, опосредующая предпринимательскую деятельность в области международного обмена товарами, работами, услугами, информацией, интеллектуальной собственностью" [1, с. 360].

Правове регулювання всіх видів зовнішньоекономічної діяльності в Україні, включаючи надання різноманітних послуг, здійснюється на підставі положень Закону України "Про зовнішньоекономічну діяльність" (далі – ЗУ ВЕД) [16]. У ЗУ ВЕД надано визначення поняття "зовнішньоекономічний договір (контракт)", яке застосовується в його тексті. Під цим терміном слід розуміти матеріально оформлену угоду двох або більше суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та їх іноземних контрагентів, яка спрямована на встановлення, зміну або припинення їх взаємних прав та обов'язків у зовнішньоекономічній діяльності [16, ст. 1]. При цьому, "зовнішньоекономічна діяльність" – це діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності (суб'єктів господарської діяльності що мають постійне місцезнаходження\*\* або постійне місце проживання\*\*\* за межами України\*\*\*\*), яка побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами [16, ст. 1].

При цьому, у міжнародно-правових актах використовують термін "міжнародний комерційний договір". Поняття, яке охоплено цим терміном за твердженням Н. І. Маришевої, – "можно рассматривать как собирательное – охватывающее различные виды договоров, используемых для регулирования международных экономических отношений, за исключением договоров, заключаемых в потребительских целях (например, по приобретению товаров гражданами для личного потребления или использования). Это наименование указанных договоров не отражает каких-либо принципиальных отличий их от названных выше договоров (сделок)" [15, с. 133].

Як наслідок з вищезазначеного цілком природним буде такий висновок: різноманіття міжнародної торговельної практики потребувало необхідності створення зводу правил, який надавав би можливість їх широкого застосування в договірній практиці учасниками міжнародної торгівлі. Отже, "Принципы международных коммерческих договоров (принципы УНИДРУА)"

було розроблено з метою встановлення загальних норм для міжнародних комерційних контрактів. "Принципы УНИДРУА – это свод наиболее значимых, основополагающих положений, охватывающих все стороны договорных обязательств; появление Принципов, – підкреслюють автори коментарю до них, – представляет возможность сторонам международного коммерческого договора обращаться к "систематизированному и хорошо сформулированному своду норм" [8, с. 4]. Цей документ став, – за твердженням групи науковців, – "еще одним исключительно важным примером неофициальной кодификации правил международной торговли" [1, с. 426].

Відповідно до Преамбули принципи УНИДРУА встановлюють загальні норми для міжнародних комерційних контрактів. Г. К. Дмитрієва зазначає: "в официальном комментарии отмечаются два подхода (критерия), которые были использованы при включении тех или иных положений в кодификационный акт: во-первых, он содержит принципы, которые являются общими для всех (или в значительной степени) правовых систем, иначе говоря, являются общими принципами права; во-вторых, в него вошли принципы, которые наиболее приспособлены или лучше всего отвечают особым потребностям международных коммерческих сделок" [1, с. 427].

Принципи УНИДРУА не є міжнародним договором, отже вони не звертаються до держав і не передбачають будь-якого затвердження з їхнього боку, не мають юридичної сил і не є обов'язковими для виконання сторонами зовнішньоекономічних угод. Тому мають виконуватися тільки за умови, якщо сторони дійшли згоди про те, що їх відносини відповідно до договору регулюватимуться цими Принципами. При цьому може мати місце не тільки пряме відсилання до них. Застосування Принципів УНИДРУА можуть застосовуватись навіть у випадку, коли сторони договору погодились з тим, що їх відносини із договору регулюватимуться "загальними принципами права", або "lex mercatoria", або іншими подібними положеннями (наприклад, звичаями міжнародної торгівлі). "Не обладающая обязательной юридической силой, Принципы широко применяются на практике. Их признание и престиж обусловлены, – на думку Г. К. Дмитрієвої, – как минимум двумя факторами: во-первых, авторитетом УНИДРУА; во-вторых, взвешенным, убедительным содержанием включенных в них правил, основанным на сравнительном анализе права разных государств и международной торговой практики" [1, с. 427].

Звернення до "Принципів європейського договірної права" (далі – Принципи ЄДП), які було розроблено Комісією з європейського договірної права, можна пояснити тим, що "указанный акт региональной ненормативной унификации во-брал в себя наиболее ценные и, что немаловажно, – на думку Р. І. Мазаєва, – совместимые друг с другом элементы правовых систем различных европейских стран. Данный документ интересен тем, что, с одной стороны, в нем нашли свое выражение тенденции развития договорного права в Европе, а с другой стороны, в силу принципа свободы договора российские участники могут использовать в своих договорах предусмотренные Принципами ЕДП положения в части, не противоречащей императивным нормам российского законодательства" [17, с. 44-45].

Останнє твердження Р. І. Мазаєва є дуже слухним тому, що діюче законодавство України також визнає принцип "свободи договору", а застосування Принципи ЄДП цілком відповідає інтересам українських учасників зовнішньоекономічної діяльності.

Але, "появление Принципов УНИДРУА и Принципов ЕДП, – зауважує Р. І. Мазаєв, – было воспринято неоднозначно. Связано это, в частности, с тем, что указанные своды договорного права не предполагают никакой ратификации или утверждения со стороны государства для их применения участниками международного коммерческого оборота.

Кроме того, особенностью указанных документов является крайне широкий предмет регулирования, в результате чего содержащиеся в них положения имеют общий характер. Осторожное отношение к вышеуказанным документам объясняется главным образом тем, что по-прежнему остается открытым вопрос об их правовой природе и как следствие этого – о возможности и порядке их применения" [18, с. 16].

Тому, ми приєднуємось до висновків Г. К. Дмитрієвої щодо деяких аспектів застосування Принципи УНІДРУА: "1) для регулювання відносин сторін по внешнеэкономической сделке, когда стороны на них сослались; 2) в качестве доказательства всеобщей практики, когда невозможно установить применимое право или когда избранное право не содержит ответа на искомый вопрос; 3) для толкования и восполнения положений международных унификационных актов в области международной торговли; 4) использование в процессе развития национального права или в процессе международной унификации" [1, с. 428].

Практика застосування Принципів УНІДРУА і Принципів ЄДП, а також зміни, що було до внесено до цих документів останнім часом "будут способствовать, – запевняє Р. І. Мазаєв, – более активному использованию указанных документов. Причем именно в том качестве, которое пока "находится в тени", а именно – в качестве самостоятельного автономного регулятора договорных отношений" [18, с. 19].

#### *Примітки:*

\* Суб'єктів будь-якої діяльності, в тому числі підприємницької, пов'язаної з виробництвом і обміном матеріальних та нематеріальних благ, що виступають у формі товару [16, абз. 8 ст. 1].

\*\* Місцезнаходження його офіційно зареєстрованого головного органу управління (контори) [16, абз. 43 ст. 1].

\*\*\* Місце проживання на території якої-небудь держави не менше одного року фізичної особи, яка не має постійного місця проживання на території інших держав і має намір проживати на території цієї держави протягом необмеженого строку, не обмежуючи таке проживання певною метою, і за умови, що таке проживання не є наслідком виконання цією особою службових обов'язків або зобов'язань за договором (контрактом) [16, абз. 44 ст. 1].

\*\*\*\* Абзац двадцятий статті 1 ЗУ ЗЕД із змінами, внесеними згідно із Законом № 2157-IV від 04.11.2004.

#### *Література:*

1. Международное частное право: учеб. / Л. П. Ануфриева, К. А. Бекашев, Г. К. Дмитриева [и др.]; отв. ред. Г. К. Дмитриева. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2008. – 688с.
2. Про ратифікацію Угоди про порядок вирішення спорів, пов'язаних із здійсненням господарської діяльності: постанова Верховної Ради України від 19 грудня 1992 року № 2889-XII (Реєстраційний код 2819/1997) // Міжнародні договори України про правові відносини та правову допомогу. Двосторонні та багатосторонні міжнародні договори: Офіційне видання / М-во юстиції України; редкол.: Л. М. Горбунова та ін. – К.: Видавничий Дім "Ін Юре", 2007. – 912 с. – С. 539.
3. Угода про порядок вирішення спорів, пов'язаних із здійсненням господарської діяльності від 20 березня 1992 року (Реєстраційний код 31905/2005) // Міжнародні договори України про правові відносини та правову допомогу. Двосторонні та багатосторонні міжнародні договори: Офіційне видання / М-во юстиції України; редкол.: Л. М. Горбунова та ін. – К.: Видавничий Дім "Ін Юре", 2007. – 912 с. – С. 539-544.

4. Про ратифікацію Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах: Закон України від 10 листопада 1994 року № 240/94-ВР (Реєстраційний код 3129/1997) // Міжнародні договори України про правові відносини та правову допомогу. Двосторонні та багатосторонні міжнародні договори: Офіційне видання / М-во юстиції України; редкол.: Л. М. Горбунова та ін. – К.: Видавничий Дім "Ін Юре", 2007. – 912 с. – С. 543.
5. Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах від 22 січня 1993 року (Реєстраційний код 34196/2005) // Міжнародні договори України про правові відносини та правову допомогу. Двосторонні та багатосторонні міжнародні договори: Офіційне видання / М-во юстиції України; редкол.: Л. М. Горбунова та ін. – К.: Видавничий Дім "Ін Юре", 2007. – 912 с. – С. 546-571.
6. Очерки международного частного права / Под ред. А. Довгерта. – Х.: ООО "Одиссей", 2007. – 816 с.
7. Принципы международных коммерческих договоров (принципы УНИДРУА) // Международное частное право. Сборник документов. – М.: Изд-во БЭК, 1997. – 973 с. – С. 221-240.
8. Международный институт унификации частного права. Принципы международных коммерческих договоров / Пер. с англ. и предисловие к русскому изданию А. С. Комарова. – М.: Междунар. центр финансово-экономического развития, 1996.
9. Принципы международных коммерческих договоров / Пер. с англ. А. С. Комарова. – М.: Междунар. отношения, 2003.
10. Конвенция Организации Объединенных Наций о договорах международной купли-продажи товаров 1980 г. // Международное частное право. Сборник документов. – М.: Изд-во БЭК, 1997. – 973 с. – С. 201-220.
11. Богуславский М. М. Международное частное право: учебник. – 6-е изд., перераб. и доп. / М. М. Богуславский. – М.: Норма, 2009. – 704 с.
12. Дмитриева Г. К. Комментарий к Гражданскому кодексу Российской Федерации, части третьей, разделу VI "Международное частное право" / Г. К. Дмитриева. – М., 2002.
13. Звеков В. П. Международное частное право. Курс лекций / В. П. Звеков. – М., 1999.
14. Зыкин И. С. Внешнеэкономические операции: право и практика / И. С. Зыкин. – М., 1994.
15. Международное частное право: Учебное пособие / Отв. ред. Н. И. Марышева. – М.: Юристъ, 2006. – 348 с.
16. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.91 р. № 960-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 29. – Ст. 377.

17. Мазаев Р. И. Особенности регулирования заключения договора "Принципами Европейского договорного права" (в сравнении с другими международными унифицированными актами и российским гражданским законодательством) // Международное публичное и частное право. – 2004. – № 2. – С. 44-47.
18. Мазаев Р. И. Актуальные вопросы применения Принципов международных коммерческих договоров и Принципов Европейского договорного права // Международное публичное и частное право. – 2004. – № 6. – С. 16-19.

*Сальман І. Ю., Білоцерківський національний  
аграрний університет*

## **ЗЕМЛЯ ЯК СИСТЕМОУТВОРЮЮЧИЙ ЧИННИК ЗЕМЕЛЬНОЇ ТА АГРАРНОЇ РЕФОРМИ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ**

*В статье рассмотрены правовые характеристики земли, как основы системы земельной и аграрной реформ.*

*In the article legal descriptions of earth, as base of earth and agrarian reforms system are considered.*

У межах даної статті автор акцентує увагу на юридичних властивостях землі як базової категорії і системоутворюючого чинника земельної та аграрної реформи. Подальший розвиток і удосконалення правового регулювання в сфері аграрних і земельних відносин є неможливим без визначення юридичних властивостей землі крізь призму завдань і досягнень науки аграрного і земельного права.

Окремі аспекти правових питань що досліджуються в публікації, розглядалися у працях Ю. С. Шемшученка, В. З. Янчука, В. В. Янчука, Г. Ю. Бистрова, М. І. Козиря, В. І. Андрейцева, В. І. Семчика, М. В. Шульги, А. І. Гетьмана, О. Х. Юлдашева та інші.

Проголошений в Конституції України правовий статус землі як основного національного багатства та конституційний принцип економічного багатоманіття надають особливого значення земельній та аграрній реформі [1; 2; 5]. А тому ціллю наукової статті є дослідження одного із найважливіших питань яке на сьогодні не знайшло однозначного вирішення – питання наукового обґрунтування юридичних властивостей землі з точки зору цілей аграрної та земельної реформи.